

Prof. dr. Senadin Lavić

Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo

Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

senadin.lavic@fpn.unsa.ba

UDK / UDC 37(497.6)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljeno / Received: 11. 03. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 09. 05. 2025.

**UNIVERZITET I BUDUĆNOST HUMANISTIČKIH I
DRUŠTVENIH NAUKA¹
Znanost u doba etnopolitike**

**UNIVERSITY AND FUTURE OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES²
Science in the Age of Ethnopolitics**

Sažetak

Budućnost, značaj i perspektive razvoja univerziteta teme su koje podrazumijevaju strateško mišljenje o konceptu znanja koje bi osiguravalo teorijsku, kulturnu i općeljudsku orijentaciju u vremenu dalekosežnih transformacija života. U epohalnim mijenama koje su zadesile čovječanstvo, kada je teško pratiti povijesno-kulturne i znanstveno-tehnološke procese, neophodno je očuvati ideju bosanskog univerziteta koji bi bio okosnica održanja i razvitka bosanskog društva i njegove pluralnosti. Humanističko-društvene znanosti u sklopu univerziteta imaju posebno mjesto i važnost za društveni sadržaj i konceptualne sheme jedne epohe. One se ne mogu nadomjestiti vještinama ili tehničkim dostignućima, te je stoga nužno čuvati i razvijati njihovo bitno poslanje u radu univerziteta.

Ključne riječi: *univerzitet, znanost, znanje, društvo, bosanski univerzitet, etnopolitika, evropske integracije*

¹ Tekst je nastavak intervjua objavljenog na nezavisnom informativnom portalu *Slobodna Bosna* od 10. februara 2023. godine https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/288284/komentar_profesora_senadina_lavica_u_bosni_je_vidan_proces_ero_zije_znanja_i_akademizma_opcenito.html

² This text is a continuation of the interview for *Slobodna Bosna* independent news portal of 10 February 2025 https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/288284/komentar_profesora_senadina_lavica_u_bosni_je_vidan_proces_ero_zije_znanja_i_akademizma_opcenito.html

Summary

The future, university development importance and perspectives are topics that imply strategic thinking about the knowledge concept that would ensure theoretical, cultural and general human orientation in a time of far-reaching life transformations. In the epochal changes that have befallen upon humanity, when it is difficult to follow historic-cultural and scientific-technological processes, it is necessary to preserve the idea of a Bosnian university that would be the backbone of the maintenance and development of Bosnian society and its plurality. Humanities and social sciences within the university have a special place and importance for the social content and conceptual schemes of an era. They cannot be replaced by skills or technical achievements, and therefore it is necessary to preserve and develop their essential mission in the work of the university.

Keywords: *university, science, knowledge, society, Bosnian university, ethnopoltics, European integration*

***Wo aber Gefahr ist, wächst
Das Rettende auch.***
(Hölderlin, "Patmos")

Uvod

Pitanje budućnosti univerziteta i duhovno-društvenih znanosti u njegovom sklopu valja započeti s podsjećanjem na jedan stariji upozoravajući tekst Allana Blooma iz 1987. godine koji kazuje:

Svaki obrazovni sistem ima moralni cilj koji nastoji postići i koji se temelji na njegovom kurikulumu. On želi proizvesti određenu vrstu ljudskog bića. Ta je namjera više ili manje eksplicitna, više ili manje rezultat promišljanja; ali čak i neutralni predmeti, poput čitanja i pisanja i aritmetike, zauzimaju svoje mjesto u viziji obrazovane osobe. Kod nekih nacija cilj je bio pobožna osoba, kod drugih ratoborna, kod trećih marljiva osoba. Uvijek je važan politički režim koji treba građane koji su u skladu s njegovim temeljnim načelom. Aristokratije žele gospodu, oligarhije ljude koji poštuju i traže novac, a demokratije ljubitelje jednakosti. Demokratsko obrazovanje, priznalo to ili ne, želi i treba proizvesti muškarce i žene koji imaju ukus, znanje i karakter koji podržavaju demokratski režim. Tokom povijesti naše republike očito su se mijenjala mišljenja o tome kakav je čovjek najbolji za naš režim.³

³ Bloom, Allan (1987) *The Closing of the American Mind. How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*, New York: Simon & Schuster, str. 26.

Ovo dramatično pitanje o obrazovanju događa se u vidljivom polju podijeljene kulture na dva dijela. Od pojavljivanja i razvitka duhovnih znanosti i historijskih disciplina u 19. stoljeću, tzv. “razumijevajuće znanosti”, pojavio se rascjep između “objektivnih” prirodnih znanosti koje opisuju svijet i prirodnu zbilju, s jedne strane, i “razumijevajućih” duhovnih znanosti, s druge strane. O tome posebno nadahnuto piše Hans Lenk u obimnoj knjizi *Interpretationskonstrukte. Zur Kritik der interpretatorischen Vernunft* (1993).

Odgovarajući jaz, možda još drastičniji nego između prirodnoznanstvene i literarno-duhovno-znanstvene inteligencije, pojavio se između znanstveno-tehnološkog oblikovanja i primjene teorija i visokokompliciranih, kompjuterski podržanih priređivanja informacija, s jedne strane, i toga svakodnevnog razumijevajućeg ophođenja sa jezičkim konceptima svakodnevlja, s druge strane. Pitanje je šta mogu spoznajna teorija, metodologija interpretacionizma i epistemologija pridonijeti u prevladavanju ovoga dijeljenja kultura?

Naspram prvog pojavnog privida apsolutnosti i nepremostivosti uočene podjele unutar kulture, tokom diferencirane rasprave o prethodnim teorijama tumačenja i interpretacijskih pristupa, znanstveno-teorijskih koncepata prirodnih i društvenih znanosti, kao i epistemoloških razmatranja svakodnevnog znanja, postaje očigledno da postoji viša apstraktna razina na kojoj se ova uočena tako “nepremostiva” podijeljenost ipak može prevladati. Pritom, “most” oblikuje koncept konstruktivne interpretacije, odnosno shema-interpretacija i interpretativno-shematizirajućih aktivnosti kao i djelovanje i saznavanje sa simbolima i reprezentacijama koje su analogne simbolima. Saznavanje i djelovanje, kako u svakodnevnom životu tako i u znanostima i filozofskim disciplinama, posredovano je *simbolima*. Ovdje je relevantan uvid Ernsta Cassirera koji naglašava da *čovjek* između sebe i svijeta stvara “simbolički međusvijet” koji za njega predstavlja “simbolički univerzum”, njegov simbolički svijet. Na taj način se uvodi “značenje” čovjeka kao bića simbola ili bića koje pomoću simbola oblikuje svoj svijet. Čovjek kao »simboličko biće« ovisan je o razvoju »sistema simbola«, »mreže simbola«, koja mu omogućuje aktivan i kognitivni pristup svijetu ili ga čak konstituira kao svijet objekata i strukturira ga na diferenciran način. Upotreba simbola i simboličkog predstavljanja sada su karakteristični za različite načine suočavanja sa stvarima, predstavljanjima i radnjama s obje strane kulturne podjele.⁴

⁴ Cassirer, Ernst (1985) *Filozofija simboličkih oblika*. Prvi deo, *Jezik*; Drugi deo, *Mitsko mišljenje*; Treći deo, *Fenomenologija saznanja*, Novi Sad: Književna zajednica.

Lenk je smatrao da je ovdje pronađeno sveobuhvatno gledište koje nudi polazišta za premošćivanje podjela na višoj, apstraktnijoj epistemološkoj i metodološkoj razini, takoreći mostobranu, za pokušaj premošćivanja. Svi središnji koncepti analize znanja i djelovanja, kako u svakodnevnom životu, tako i u znanosti i u humanističkim i filozofskim disciplinama, ovisni su od oblikovanja, upotrebe i interpretacije simbola, zasnovani su na interpretativno-shematizirajućim aktivnostima, na primjeni shema (modela, matrica) koje su dijelom evolucijski dane i nesvjesne, dijelom se razvijaju interaktivno s okolinom, dijelom konvencionalno konstruirane ili naučene u užem sociokulturnom smislu. Njihovo formiranje, razlikovanje, daljnji razvoj i primjena trebaju biti shvaćeni kao *interpretacija* u širem smislu – tačnije: kao shema-interpretiranje.

Od Lenka razvijeni pristup pod imenom *interpretacijski konstrukcionizam* u početku je zamišljen i razvijen kao metodološki pristup. Međutim, on se također može razumjeti i razviti u tradiciji tradicionalne epistemologije kao kvazi-kantovski transcendentelni interpretizam – takoreći, u epistemologiju kulturnog i simboličkog bića koje je čovjek. Na ovaj način bi se moglo kratko predstaviti osnovno Lenkovo nastojanje oko premošćivanja kulturnih provalija ili rascjepa između kulturnih polja čovjekovog znanja i djelovanja koja nastaju vremenom.

Žudnja politike za kontrolom znanja

“Pod krinkom anti-elitizma, u ime države i naroda, na delu je raspojasani anti-intelektualizam, odnosno puzajuće stavljanje nauke i istraživanja u funkciju politike i ideologije nacionalizma. Sa podobnim univerzitetima i fakultetima, te mrežom raznih prorežimskih “instituta” i ostalih “akademija” mladih i starijih lidera, stvaraju se alternativna nauka i alternativno znanje. A njihovi autoriteti više nisu dokazi i istina, već jedino vlast i moć.” (Aleksej Kišjuhas)⁵

O programima visokog obrazovanja više ne raspravljaju i ne brinu znalci epistemologije i metodologije, niti logičari, filozofi, sociolozi, antropolozi, semiotičari. Oni su čak skrajnuti da se ne čuje njihov glas. Glavno mjesto su zauzeli “pedagozi” biopolitike, čistači nepodobnih polja znanja i kritičkih iskoraka u kojima se raskrinkava politika kontrole znanja. Neoliberalna matrica nemilosrdno kreše obrazovne programe prema kriteriju upotrebljivosti

⁵ Kišjuhas, Aleksej (2024) “Univerzitet kao neprijatelj”, portal Autonomija.info (<https://autonomija.info/aleksej-kisjuhas-univerzitet-ka0-neprijatelj/>)

i korisnosti – sad i ovdje. U takvom sklopu univerzitet nema veliki izbor pred sobom. On može postati samo služavka ili vazal “velikog biznisa” i uz njega prateće politike ili insistirati na autonomiji i slobodi proizvodnje općeljudski korisnih znanja i time biti pod pritiskom ljutih neprijatelja znanja i “znanstvenih objašnjenja” društvenih procesa. Znanstvene zajednice su razvaljene političkim partijskim interesima i ideologijama.

U SAD je kao potpredsjednički kandidat J. D. Vance, kandidat Republikanske partije iz Ohio-a koji je postao potpredsjednik SAD 2024. godine, izjavio: “Professors are the enemy”.⁶ Tačnije, Vance je ovim citirao riječi Richarda Nixona. Nesporna pozadinska ironija ove izjave dolazi od čovjeka koji se hvalio svojim položajem stalnog znanstvenika na univerzitetu. Vance je znanstveno povezan s univerzitetom kao “scholar in residence” na Ohio State University.⁷ Vance je 2021. godine na konferenciji *National conservatism* govorio o “univerzitetu kao neprijatelju”. Na univerzitetu se “proizvode” znanja društva koja bi valjda trebalo kontrolirati.⁸ Konzervativci u SAD javno zastupaju zahtjev za kontrolom institucija, posebno univerziteta, i tako *akademija* postaje glavno bojište u njihovoj političkoj ideologiji. To bi moglo značiti kontrolu “proizvodnje znanja”. Preko znanja politika, odnosno njena ključna inačica *biopolitika*, ostvaruje svoje ciljeve u vezi kontrole ljudskog života i operiranja njegovima sadržajima. Vance poziva na veliku, agresivnu konzervativnu akciju protiv visokog obrazovanja. On optužuje akademsku zajednicu za “lažljivost, licemjerje, izazivanje i pomaganje ekonomske bijede i nepravednu podjelu nastave”. Već je A. Bloom jasno uočio da je u američkom društvenom sistemu civilna kultura zanemarena i odbačena (“**civic culture was neglected**”).⁹ Istovremeno, tradicionalna navika da se kultura shvata kao najozbiljnija stvar jedne društvene organizacije u savremenim okolnostima je totalno izokrenuta i kultura je pretvorena u zabavu, u industriju zabave i razbibrige, u *Kulturindustrie*.

⁶ Alexander, Bryan (2024) “The professors are the enemy”: J.D. Vance on higher education. Posted on July 18, 2024. (“This is something like a declaration of war. Vance begins by assuming the decades-old culture war trope of conservatives battling progressives for control of institutions, then targets academia as a major battleground.”)

⁷ Reichman, Henry (2021) “The professors are the enemy”, Right-wing attacks on academic freedom have real repercussions, *The Chronicle of Higher Education*, December 14, 2021, <https://www.chronicle.com/article/the-professors-are-the-enemy>

⁸ J. D. Vance's keynote address at the second National Conservatism Conference, Orlando, Florida, 02. Nov 21. <https://www.youtube.com/watch?v=0FR65Cifnhw&t=45s>

⁹ Bloom, Allan (1987) *The Closing of the American Mind. How Higher Education Has Failed Democracy and*

Impoverished the Souls of Today's Students, New York: Simon & Schuster, str. 30.

U savremenim procesima organiziranja znanja i znanosti odlučnu ulogu igra svijest o *kulturnoj* važnosti znanja i znanosti. Nemoguće je zamisliti savremenu kulturnu formu bez znanstveno-tehnološke strukture, pa čak je moguće tvrditi da je savremena evropska kulturna forma primarno znanstveno-tehnološka forma i da je to odlika savremene kulturno-civilizacijske epohe. Savremena kultura je oblikovana znanjem, znanstvenim izumima i objašnjenjima, tehničkim pomagalima i korisnošću rezultata znanstvenih istraživanja. Ona je određena znanstvenim nacrtom svijeta prirode i ljudske duhovnosti, gotovo pod punom kontrolom scijentističke slike svijeta i njoj primjerenih politika.

U okviru neoliberalne kapitalističke agende umjesto ozbiljnih znanstvenih uvida o tokovima života za javnost se preko kontroliranih medija plasiraju zabavni sadržaji i relativizacija ozbiljnih tema koje određuju kvalitet života. Zabava prikriva tragediju savremenog oblika života u kandžama neoliberalnog kapitalizma koji pokušava uništiti cijele narode da bi provodio svoju interesnu akciju.¹⁰ Vlasnici kapitala i medija stvaraju “zabavnu” sliku svijeta u kojem dominira nasilje i ratovi. Kulturna industrija stvara u 20. stoljeću kulturne robe za široke mase koje trebaju zabaviti, razonoditi, usrećiti ili “opijati” u eskapizmu od društvene realnosti. Posljedica toga nije samo moralni relativizam – na djelu je opći relativizam i nihilizacija svih vrijednosti. Ako je kultura pretvorena u zabavu onda su i znanstvene discipline koje se bave pitanjem kulture “zabava”. Tako znanost biva usmjerena u slijepu ulicu nedjelotvornosti i neefikasnosti kao vazalna forma društvene hegemonije koja ne smije osvijestiti savremenog čovjeka o sadržaju života.

Univerzitet je društvena institucija

Univerzitet je društvena institucija, a znanje je rezultat društvenih interakcija (znanstveno-istraživačkih procesa) unutar znanstvene zajednice iz koje se ono širi u društveno-povijesni sklop i daje prepoznatljiv izgled i sadržaj jednoj kulturi. Iza kulture i tehnologije jednog doba uvijek stoji neko znanje. Znanja se oblikuju unutar znanosti kao organizirane institucije u okviru univerziteta koji je danas ključna društvena institucija. Sve odgovorne državne vlasti

¹⁰ Danas se cijeli zapadni svijet ujedinio da prikrije cionistički genocid nad Palestincima u Palestini. Vidimo hapšenje demonstranata koji podržavaju Palestince u SAD, GB, Njemačkoj, Austriji. Sramno. Policija služi cionističkom genocidnom projektu što znači da su postali sluge tog sramnog ludila. (*Al Jazeera* izvještava: Retired Jewish professor Haim Bresheeth, a child of Holocaust survivors and founder of the Jewish Network for Palestine, was arrested under a UK anti-terrorism law after speaking at a recent Palestine solidarity protest in London.)

posebnu pažnju poklanjaju univerzitetu i istraživačkoj djelatnosti kako bi dobili najvažniji proizvod ljudske zajednice – znanje. Problem je uočen već odavno i posvećena mu je dužna znanstveno-istraživačka pažnja o čemu svjedoče desetine knjiga koje se bave univerzitetom i visokim obrazovanjem u društvu.¹¹

Znanost je sistem znanja koja se izražavaju određenim stavovima ili znanstveno-jezičkim iskazima o nekom dijelu zbilje ili predmetnom okružju. Ona uvijek podrazumijeva ljude od znanja i dara! Znanost se organizira na univerzitetu kao jedinstvenoj formi znanja u kojem multidisciplinarnost osigurava društveno znanje o gotovo svim mogućim problemima s kojima se jedno društvo može suočiti u svome postojanju. Iza univerziteta stoji ili država ili neka moćna organizacijska forma. Svoditi univerzitet i obrazovanje na “kantonalnu razinu” znači potkopavati znanost suštinski, jer znanost je po svojim kriterijima i ciljevima uvijek iznad lokalnog, kantonalno-općinskog određenja. Znanost po svome karakteru nadilazi svako usko, administrativno reduciranje i prepuštanje provincijalnom mentalitetu da određuje njezinu sudbinu. To je dalekosežno poništavanje znanosti u bosanskom epistemičkom prostoru i pretvaranje Bosne u egzotični krajolik predrasuda i neznanja.

U savremenom dobu znanje je instrument upravljanja društvom i procesima ljudskih zajednica koje podrazumijevaju neku formu racionalnosti. Danas je moguće samo naslutiti, jer nemoguće je u cijelosti sagledati, šta znači strateški promašena orijentacija univerziteta u pogledu njegovog vođenja od strane ljudi koji ne razumiju društveno-povijesni tok ili pokušavaju instrumentalizirati univerzitet za neke ograničene interese. Postratna i postgenocidna društvena stvarnost Bosne tražila je orijentaciju znanstvenika iz *društvenih nauka* – što ne umanjuje važnost drugih vrsta racionalnosti – koji bi ponudili usmjerenje društvenom procesu. Nažalost, prevladao je *tehnicistički* mehanicizam koji se završavao u birokratiziranju strukture i pseudo-scijentizaciji procedura što je odvelo u ispražnjenost procesa od znanja i vrsnih istraživača i studenata. Ta sporna fiksacija znanstvenog procesa nije odgovarala evropskim i svjetskim tokovima preslaganja znanja i nije ni pratila

¹¹ Peter Baofu, *The Future of Post-Human Education_ A Preface to a New Theory of Teaching and Learning* (2011); René König, *Vom Wesen der deutschen Universität*; Florian Znaniecki, *The Social Role of the Man of Knowledge* (2019); Frank Webster, *Theories of the Information Society* (2014); Bryan Alexander, *Academia Next: The Futures of Higher Education* (2020); C. Edward Watson, *Teaching with AI: A Practical Guide to a New Era of Human Learning* (2024); Bruce L. R. Smith, Jeremy D. Mayer, A. Lee Fritschler, *Closed Minds? Politics and Ideology in American Universities* (2008); Wieland Jager, Rainer Schutzeichel, *Universität und Lebenswelt* (2008) ...

glavne epistemičke i methodske sadržaje vremena, kakvi su, naprimjer, wittgensteinovski pragmatički koncept značenja koji je prožeo sve znanstvene oblasti zapadnog svijeta i oblikovao nove semiotike, istraživanja ekstenzija svijesti i ljudskog mozga, oslobađanje od fundacionalizma i uspostavljanje relacija s falibilizmom u znanostima, razvijanje znanosti na nano mjernoj skali, razvijanje građanske političke filozofije, individualizma i etatizma spram kolektivismu, tribalizma i plemenskih mitova, otvaranje polja znanja u četvrtoj industrijskoj revoluciji koja je u toku...

Pred univerzitetom u Bosni stoji jedno teško pitanje, gotovo stravično teško pitanje. Šta će se desiti ako zaostajanje za evropskim epistemičkim sadržajima postane preveliko i nedostižno? Odnosno, šta će značiti i kuda će odvesti zaostajanje za bitnim znanjima našeg vremena? Rezultat toga je da diplome neće imati unutarnju faktičku vrijednost i time će se obesmisлити vlastiti obrazovni sistem. Može li Bosna osmisliti svoju budućnost bez *bosanskog univerziteta*?

Šta o tome znaju političari koji vladaju ovom državom i starom zemljom? Uglavnom, ništa, jer su pokazali da im je obrazovanje potrebno za manipulaciju, da nad njim ostvare kontrolu i dominaciju, da uguše razum/um i kritičko mišljenje profesora, da naprave gomile klimoglavaca koji će slaviti kult ličnosti "našeg vođe", da odstrane sve one koji drugačije misle, da otvore prostor za polusvijet i diletante koji se zapošljavaju u obrazovni sistem preko političkih partija, a ne na osnovu znanja...

Šta nas čeka vrlo brzo? U jednom trenutku, dakle, pojavljuje se pitanje: koji su motivi i privlačnosti za mladog čovjeka u aktuelnom društvu da se bavi naukom i svoj život posveti znanstveno-istraživačkom radu i nauci? Da li je istraživanje i nauka uopće primamljiv poziv za mladog čovjeka i da li naše društvo nešto poduzima na promociji vrijednosti i važnosti nauke i znanstvenog istraživanja za jednu kulturu, naciju, ljudsku zajednicu? Gdje će otići naši talentovani i nadareni studenti ako im se ne bude napravila infrastruktura za daljnje napredovanje i usavršavanje? Čemu se možemo nadati kao društvo bez vlastitog znanstvenog procesa proizvodnje znanja? Ovo su teška pitanja s kojima se moramo suočiti i pokušati dati odgovore. Neko mora projicirati osnovne konture naše budućnosti. To ne mogu političari – to je posao znanosti i znanstvenog uma! Dakle, nama treba transversalno-longitudinalni um koji će iz *etičke* osnove biti *bosanski*, a istovremeno pratiti svjetsku *episteme*.

A šta će se desiti s univerzitetom ako profesori prestanu biti istraživači i prepuste AI da piše njihove radove i predavanja?

Istraživanje, znanje i akademija znanost u društvenom kontekstu (Etničke akademije “znanosti”)

U Bosni je vidan proces erozije znanja i akademizma općenito. Prema znanju se odnosi kao prema nekoj djelatnosti “vodovoda i električnog”. Stalno zaboravljamo da obrazovanje i znanje stvaraju društveni sadržaj, konstruiraju životni znanstvenotehnološki okvir jedne zajednice ljudi. Posebna činjenica našeg visokoškolskog obrazovanja je pojava privatnih univerziteta širom Bosne od kojih većina nema elementarne uslove za obavljanje znanstveno-obrazovne djelatnosti. Oni stupaju u jedna prikriven konfliktan odnos prema javnim, državnim univerzitetima i stvara se situacija suspektnog obrazovanja. Još ne postoji svijest o pogubnosti poluobrazovanja i lažnih “diploma” koje se produciraju iz većine tobožnjih univerziteta.

Pored “poplave” univerziteta u svim dijelovima Bosne, gotovo nevjerovatno je da se u Bosni osnivaju brojne akademije znanosti kao izraz okupljanja jedne grupe ljudi koje su zakonom određene kao “udruženje građana”. Zar je to “akademija znanosti”? Evidentno je u tim slučajevima da se ne radi o znanosti i znanstvenim kriterijima. Te akademije koje niču po Bosni su etničke, dio su tribalističkog projekta etnopolitike i suspektne forme kvazi-akademizma! Etničke akademije “znanosti” služe antibosanskim projektima i dovode do obmanjivanja javnosti, jer njihovo poslanje nije humanističko, univerzalno i općeljudsko. Radi se o interesnim projektima koji bitno ne doprinose bosanskom epistemičkom sadržaju. Projekt dvije akademije u Mostaru je usko monoetnički i podgrijava predstave o dijeljenju Bosne prema interesima tuđmanizma, ali, pored toga, i još starijih povijesnih tokova u kojima se Bosna predstavlja kao “hrvatska zemlja” ili se razvija teza Ive Pilara da Bosna “nema svoj narod”.

Apsolutno je apsurdno i autodestruktivno od strane države finansirati takve “akademske projekte” koji je ne priznaju i služe politikama koje je pokušavaju razoriti. Pokušaj hrvatske etničke “akademije” iz Mostar da se napravi “hrvatska enciklopedija” Bosne i Hercegovine govori sve – ona pokušava pokazati da je Bosna “hrvatska zemlja” i da treba kroatizirati njezinu povijest, geografiju, ličnosti, događaje i povijesne pojave. U toj “enciklopediji” sarađuju i neki pisci natuknica iz Sarajeva koji ne razumiju stanje stvari ili su licemjerni. Iste su intencije banjalučke “akademije”!

Zadatak etničkih akademija jeste: reducirati Bosnu na jednu *etničku* interpretaciju i ciljano joj oduzeti bosanske državljanske atributa; to je projekt debosniziranja, desupstancijaliziranja i pretvaranja Bosne u nešto izvanbosansko. Nazadno pokretanja ovih etničkih akademija pokazuje se u

tribalističkom projektu antibosanstva kojim se Bosna mora fragmentirati ili atomizirati i izgubiti cjelovitu sliku vlastitog postojanja. One služe svođenju bosanskog identiteta na etnički, regionalni, partikularni, religijski sadržaj koji je potčinjen nacionalnom projektu susjednih država i koji više ne misli bosansku cjelovitost.

Za te antibosanske akademije se daju veliki novci iz državne kase, novci poreznih obveznika. To je uvreda za većinu građana BiH. Neko je, čini se, samovoljno i ne pitajući se za državni interes raspolagao državnim novcima te na taj način usmjerio sredstva u ćorsokak.

Nedopustivo je da u našoj zemlji akademiju znanosti može osnovati svaka grupa kao udruženje građana. Akademizam je do te mjere srozan da više uopće ne postoje kriteriji po kojima bi se odvijala ta vrhunska znanstvena djelatnost u našem društvu. To je vrhunac antibosanskih destruktivnih tendencija koje dovode do urušavanja znanosti, univerziteta i akademije, to jeste do destrukcije institucija znanja u Bosni što predstavlja pravu katastrofu.

Etnopolitika je, nažalost, reducirala institucije znanja na svoju mjeru, dakle, na plićak zdravorazumskog diletantizma koji služi najprimitivnijim kriptofašističkim politikama protiv Bosne. Iza akademije u Mostaru (HAZU, zove se kao u Zagrebu) i entitetske akademije u Banjoj Luci stoje Zagreb i Beograd. Isti je princip kao i u političkim organizacijama – političke stranke etničke provenijencije među bosanskim Hrvatim i Srbima su samo ekspoziture ili sestrinske političke organizacije iz susjedstava preko kojih susjedne države ostvaruju direktan uticaj na procese u Bosni.

Na kraju, pravo je pitanje: zašto “nasjedaju” bošnjački političari i intelektualci na pravljenje etničkih akademija u Bosni i Hercegovini? Čemu one služe?

A, najzad, što je blokirana ANUBiH i do kada će ostati u tom stanju?

Znanost u polju etnopolitike

Šta se dešava s društvom kada znanje biva odbačeno ili minimizirano kao nešto sporedno spram javne galame i brbljanja? Može li društvo funkcionirati na razini savremenosti?

Pokušaj srozavanja i potpunog obezvrjeđivanja univerziteta. Kako je moguće da jedan čovjek decenijama određuje stanje univerziteta ili jedna politička partija? Kako je moguće da u našem društvu univerzitet služi za

potkusurivanje političkih partija ili interesnih grupa? U raspodjeli “političkog plijena” na izborima univerzitet se dodjeljuje u ruke političaru i nekoj partiji da oni njime upravljaju. Pa to je nedopustivo! Gdje je autonomija univerziteta?

U haosu dominantne etnopolitike iskrsnulo je strašno pitanje o potpunom obezvrjeđivanju znanosti i degradaciji kulture na Volk-kulturu, odnosno pojavljivanje pseudo-znanosti i rudimentarnog narativa kao realnog stanja društva. Nakon trideset godina etnopolitičke paradigme u Bosni znanost je potpuno devastirana i reducirana na ulogu braniteljice nametnutog stanja stvari ili na forum papagaja za odbranu postojećeg stanja. A kuda ide stvar s etnopolitikom koja je nametnuta kao realnost? Jednostavno kazano, Bosna ide u veliku opasnost jer će od glasnogovornika etnofašizma biti zabranjeno razvijati bosanstvo i bosanski etatizam, a političari i sveštenici će nervozno nipodaštavati sve što je bosansko i što slavi Bosnu. Sveštenici će preuzeti ulogu društvenih mislilaca i oni će nametati svoje eshatološke konstrukcije svjetova.

Nikako se ne smije zanemariti da srpski i hrvatski nacionalizam od 19. stoljeća oru po Bosni i sade svoje nacionalne mitove, a bošnjačka naivnost se skriva iza kapija religijskih narativa koji s povijesnom zbiljom nemaju baš nikakve relacije. Srpskohrvatski agresivizam i bošnjački eskapizam stvorili su današnje stanje stvari u kojem se neskriveno zastupa ideja podjele Bosne kao da je to neka slučajna vještačka tvorevina.

Univerzitet i znanosti, koje su u njegovom sastavu, trebaju otkivati probleme i predlagati rješenja. One na taj način postaju dio društvene dinamike i daju sigurnost društvenom sadržaju. Ako znanosti služe da osiguraju dominaciju i vladavinu neke dogme ili političke klike onda su one pseudo-znanosti i vode potpunom urušavanju univerziteta i sistema znanja. Zato je neophodna autonomija univerziteta i sloboda za istraživače profesore.

Značaj visokog obrazovanja i znanosti za euro-atlantski put Bosne i Hercegovine

Kontekst savremenog univerziteta i visokoškolskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini određen je neoliberalnim kapitalizmom, lokalnim ratovima, velikodržavnim hegemonizmom i narativima o demokratiji koji često služe za etničke ili religijske forme zadovoljenja političkih interesa. Neoliberalni

kapitalizam¹² potčinjava sebi cjelinu ljudskog društvenog života. On se odavno prelio preko zidova tvorničkih hala i uvukao u sve pore života. Tako je umarširao u polje znanosti, pri čemu je znanost pretvorena u sredstvo krupnog kapitala i multinacionalnih kompanija u epohi neoliberalnog kapitalističkog fundamentalizma u kojem je *tržište* mjera i kriterij svih ljudskih znanja i aktivnosti. Njemu odgovara komplementarna *pedagogija* koja nas uvjerava da je na djelu najbolji mogući “sistem obrazovanja”. U Evropi se pojavila ideja za *open access to knowledge*. Principi neoliberalnog kapitalizma prodrli su na univerzitet i dijelom u naučni rad, a to znači da je univerzitet potpao pod mjerila koja određuju rad bilo kojeg drugog preduzeća i pogona u kapitalističkoj organizaciji. Napadna *pedagogizacija* koja opravdava taj proces sudjeluje u neoliberalnoj hegemoniji tržišta i kapitala nad cjelinom ljudskog života.

Mi živimo danas u evropskoj fazi refleksivne modernizacije, demokratske države nacije i globalizacije kao ključnih procesa koje možemo uočiti i razumijevati. Uz ove naznake bitno je podsjetiti da na lokalnom nivou dolazi do oživljavanja etničkog, odnosno konfliktnih odnosa između etničkih grupa i određenja bitnih oznaka etniciteta. U drugoj polovini 20. stoljeća U. Beck i A. Giddens su ponudili teorije *refleksivne modernosti* prema kojima je modernizacija u fazi razvijenosti kada može da posmatra i reflektira samu sebe. Giddens smatra (*kasna modernost*) da je modernizacija donijela politiku *emancipacije* i da danas prerasta u *politiku života*. Beck u ovome prepoznaje

¹² U tekstu “Neoliberalismus und Hegemonie” Alex Demirović razvija ideju o neoliberalizmu kao praktičnoj ideologiji razaranja/uništenja. On kazuje: “Predlažem da se neoliberalizam pojmi kao praktična ideologija aktera kapitala. Kao takav, on je prije svega (kontra) revolucionaran i destruktivan; on organizira transformaciju društvenih odnosa pod kapitalističkim uvjetima. No, neoliberalizam, čak i ako želi organizirati cjelokupni način života, nije neovisna ideologija u smislu sveobuhvatnog konceptualnog svjetonazora buržoaske klase; radije formuliра privredne i korporativne interese buržoazije i svodi način života na nekoliko ekonomskih aspekata. Na razini masovne demokratije države blagostanja, usprkos državnoj vladavini koja je ušla u krizu demokratizacijom i ustupcima, političkoj i kulturnoj situaciji koja se smatrala subverzivnom, kasnoburžoaskom i postmodernom, te društvenim snagama koje su bile uključene u borbe oko znanja odozdo, za nove identitete, protiv kolonijalizma, rasizma i nacionalizma, da se otvori promjenljivost i budućnost društva, radi se o osvjedočenju i ponovnom uspostavljanju temelja buržoaske vladavine povratkom na vladavinu samog tržišta: zaštita privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju, zakonski propisi koji stvaraju stabilan horizont poduzetničkih očekivanja, općenito visoka razina očekivanja državnom zaštitom tržišta, te konačno društveni razvoj koji je određen putem kontingencije tržišta, tj. odricanje od razuma kao svjesne kontrole i usmjerenja koegzistencije od strane svih i slobode natjecanja kao načela same evolucije.” (Alex Demirović, “Neoliberalismus und Hegemonie”, u: Christoph Butterwegge, Bettina Lösch, Ralf Ptak (Hrsg.) *Neoliberalismus. Analysen und Alternativen*, Wiesbaden: VS Verlag, 2008, str. 19.)

globalni poredak koji ide ka republikanizmu sa individualizmom kao osnovnom vrijednošću. Osnova modernizacije je novovjekovna znanost i metafizika subjektivnosti iz čega proizilazi ideja napretka i antropocentričkog ovladavanja svijetom.

Njemački mislilac Jurgen Mittelstrass¹³ podsjetio je da je uloga univerziteta u jednom društvu i državi da 1) proizvodi znanje i 2) daje jasnu društvenu orijentaciju. On razumijeva univerzitete kao *kuće znanja* i upozorava da je moguće definirati ulogu i značaj univerziteta u jednom društvu. Naravno, ova dva cilja koja ispunjava univerzitet mogu se zloupotrebjavati tako da se narativ o *reformi* visokoškolskog obrazovanja pretvara u karikaturu reforme. Svako ozbiljnije evaluacijsko istraživanje reforme obrazovanja u jednom društvu pokazuje kako se reforma prilagođava birokratskim grupama koje su okupirale univerzitet i pretvorile ga u formalizirani sastav bez rezultata i društveno-korisnog učinka.

Teška pitanja – Abschied von der vollständigen Universität

Da li smo došli do rastanka s cjelovitim (jedinstvenim, potpunim) univerzitetom? Jürgen Mittelstraß koristi riječ *Abschied* – oproštaj, rastanak, zbogom!¹⁴ Da li je današnje visoko obrazovanje zapalo u najopasniji *autodestruktivni* uniformni projekt, u koji smo uplovili polazeći od predloženih humanističkih ideja 19. stoljeća, koji nas obmanjuje da je svrha obrazovanja “priprema” mladih ljudi za tržište i da se treba napustiti humboldtovski pojam *Bildung*-a. Na taj način se poručuje da je tržište, ustvari, mjera obrazovanja. A to ne može biti istina. U tom slučaju bi morali ugasiti mnoge znanstvene discipline i baviti se samo onima koje donose dobit. Moguće je očekivati procese koji su već primjetljivi širom svijeta. Naprimjer, smanjenje broja upisanih studenata na fakultetima, degradacija kvaliteta nastave, lažni profesori bez djela, pervertiranje koncepta znanja, obrazovanja i oblikovanja cjelovitog čovjeka, smanjenje broja fakulteta, raspad sistema motiviranja i kreditiranja studenata, te najzad potpuno obesmišljavanje visokog obrazovanja pod diktatom kapitalističke gladi za profitom i korisnošću.

Možda ne treba naglašavati da je obrazovni sistem u Bosni etniciziran i ideološki devastiran, a općepoznata je činjenica da humanističko-društvenoznanstveni dio obrazovnog sistem razvija svijest svojih građana o državi, odnosno o bosanstvu. Jasno je, dakle, čemu vodi *eticizirani* obrazovni sistem! Na taj način se pred nas postavlja jedan od najvažnijih zadataka da se

¹³ Mittelstraß, Jürgen (1998) *Die Häuser des Wissens. Wissenschaftstheoretische Studien*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, S. 91, 110, 134, 181, 190, 203, 213, i 232.

¹⁴ Mittelstraß, Jürgen, Ibid. S. 232.

učini sve na planu ozdravljenja obrazovnog sistema koji će odgajati i obrazovati slobodne ljude. Stoga se iz unutrašnjosti znanosti treba odgovoriti na procese drastičnog raslojavanja u društvu u dobu informacionalizma i migracija, mora se dati odgovore na pojavu prekarijata koji uz ostatke radničke klase zahtijeva da bude prosvijetljen demokratskom slobodarskom idejom. Ako se ne obrati pažnja na narastajući prekarijat oko nas (i klasa ljudi i stanje života) i u Evropi, onda se otvaraju vrata za ulazak i djelovanje konzervativnih, šovinističkih i nacio-fašističkih ideologija. To bi bila prava opasnost za sve nas! Znanost je nezaobilazna u poslu stvaranja stabilnog političkog i ekonomskog okruženja kao preduslova bilo kakvog pokušaja da se smanje migracije ljudi iz naše zemlje. Problem migracija, naravno, prevazilazi okvire naše države, ali je nužno da univerzitetška obrazovna politika učestvuje u rješavanju ovoga problema.

Sasvim je vidljivo, što naravno nije teško, da je univerzitet “uhvaćen” u birokratsku mrežu koja nameće znanosti skup procedura i pravila koja nemaju veze s njom, nego s prikrivenom kontrolom i hegemonijom nad univerzitetom. Univerzitet je izgubio autonomiju i više nije mjesto slobodnog mišljenja, stvaralačko-kritičkog uma i prosvjetiteljskog zanosa čovjeka koji traga za znanjem. Pod kontrolom birokratije koja ima sigurnu političko-ideološku pozadinu i uz direktive neoliberalnog kapitalizma, koje kazuju da je tržište mjera znanja i znanosti, dovedeni smo u ćorsokak i gubitak orijentacije. Zastoj ili stagniranje nauke u jednom društvu, dakle, siguran je znak da je ono skrenulo s civilizacijskog puta i da se nalazi u velikoj opasnosti pred kolonizacijskim poduzetništvom hegemonijskih pothvata. Gubitak ljubavi prema znanju i istini početak je ropske svijesti. Zato iskršava teško pitanje: *čemu služi nacionalni univerzitet danas?*

Uz primjetno stagniranje znanstvenog istraživanja nadolazi slabljenje znanstvene racionalnosti u društvu i ono se prepušta proizvoljnim, ideologiziranim predstavama o pojavama i događanjima. Na scenu stupaju brojne predrasude i kulturni mitovi kojima se svijet ponovo začarava u sujevjerje i iracionalnost. Očita je zloupotreba **religije** koja pokušava istisnuti nauku iz života društva! Religija traži svoje mjesto i nalazi ga u politici, uz moć i vlast – Agamben primjećuje da se useljava u nauku. Socijalna ontologija bilježi nadolazak zdravorazumskih predstava o pojavama u društvenom bitku čovječanstva. Znanost se, nažalost, pokazuje u siromašnom društvu kao mjesto preko kojeg se religija potvrđuje kao dominantna, izgrađuje svoj koncept duhovnosti i bez imalo milosti isključuje nauku iz svakog opisa povijesno-društvenih pojava ili biomedicinskih procesa svodeći sve na jednostavna kvazi-teološka objašnjenja za sujevjerne i neobrazovane. Nauka se gura u vazalni odnos i postaje obesmišljenja u odnosu na “znalce svetih tajni” i rukoljupce “uglednih sveštenika”. Zapadni svijet još uvijek nije našao mjeru odnosa ili dijaloga između religije i znanosti!

Univerzitet kao akter društvenih procesa – ne kao predmet politikantske samovolje

Sociologija ima temeljni zadatak da empirijski opiše i znanstveno objasni **institucionalni** okret (mijenu, Wandel) i da ponudi analiza onih institucija s kojima se neposredno susrećemo u životnom toku. Jedna takva institucija je svakako *univerzitet*, koji se, da preuzmemo temeljnu tezu Franka Meiera, sve više pretvara u **jedinstvenog i organiziranog aktera** unutar okvira općih procesa konstitucije društvenog aktera. Rad na ovoj postavci nije lagan ni trivijalan. Prvo, nije lagan jer analiza univerziteta zahtijeva visok stupanj samodistanciranja od samog istraživača, upravo zato što je ukotvljen u njegova/njezina svakodnevna iskustva. Drugo, postavka također nije trivijalna – univerziteti su među najstarijim organizacijama na svijetu. Organizacijska istraživanja procjenjuju da su univerziteti u približno 80% organizacija koje postoje više od pet stotina godina. Isto tako, klasični kriteriji za određivanje formalne organizacije – kao što su članstvo ili formalna pravila – naravno da su ispunjeni na sveučilištima od početka. Unatoč tome, univerzitetska organizacija jedva da se pojavila kao neovisna razina kontrole vis-à-vis svojih profesorskih članova, disciplina i države, kao što naglašavaju mnoga povijesna istraživanja univerziteta. To čini univerzitet značajno drugačijim od drugih, vertikalno integriranih organizacija, poput onih koje je opisao Max Weber s obzirom na prusku državnu birokraciju ili Alfred D. Chandler s obzirom na velike američke tvrtke.¹⁵

Obrazovanje iz kojeg je potisnuta ideja da **etičko stoji u osnovi epistemičkog**, postalo je noćna mora planera društvene budućnosti. Suviše je naivno optuživati profitterski interes državnih korporacija i multinacionalnih kompanija kojima ne treba misleći čovjek već neki fungibilni privjesak u sistemu roba. Obrazovni sistemi, nažalost, pali su u prosječnost ili su potčinjeni diktaturi prosjeka. Mentalitet ljudi je reduciran na konzumerske vještine prepoznavanja roba, proizvođača, akcija, povoljnih cijena...

Bez kvalitetnog obrazovnog sistema Bosna ne može biti kompatibilna i kongruentna s evropskim prostorom znanja u kojem vrijedi deviza slobodan i otvoren pristup znanju (*open acces to knowledge*). Uklapanje Bosne u EU je nezamislivo bez novih vrhunskih znanja koja će osigurati informacijsko društvo i postaviti univerzitet u središte društveno-povijesnog konteksta. Danas su zapadna društva prepoznatljiva kao kulture koje su zasnovane na znanstveno-tehnološkim dostignućima. U tim društvima dostignuta je razina individualizma i slobode pojedinca, *građanina* koji čini osnovu suvereniteta

¹⁵ Meier, Frank (2009) *Die Universität als Akteur. Zum institutionellen Wandel der Hochschulorganisation*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

države i državnog poretka. To dostignuće na ovim našim prostorima još uvijek nismo mislili na adekvatan način i pokušali osloboditi društvo od presije kolektivism, etnicizma, etnofaulizma i šovinističkih primitivnosti. Znanost i znanstvena objašnjenja pojava i procesa su preduslov razvijanja slobodne svijesti i realne slobode čovjeka. Znanje se u tom smislu pojavljuje kao osnova slobode pojedinca i društvene grupe.

Jasno je da kroz obrazovanje treba očuvati i razvijati Bosnu – to je smisao postojanja i djelovanja univerziteta u Bosni i Hercegovini. Budućnost Bosne je u razvijanju i proizvodnji novih znanja koja osiguravaju razvoj i napredak. Ali, najteža društvena korupcija je **lažno obrazovanje** ili produciranje diploma bez vrijednosti. Prijeti li opasnost od epistemičke korupcije koja uništava znanje i potiskuje ga iz naše kulture. Osnova moći jedne kulture je precizno znanje koje se iskazuje jasnim jezikom i logički iskazanim formulacijama. Traganje za znanjem je nezamislivo bez čuvanja i učenja znanja. Tu se pojavljuju teška pitanja: Da li je “vlastita” interpretacija bolonjskog procesa visokog obrazovanja dovela u tešku situaciju? Da li smijemo razviti kritičko propitivanje o proteklm godinama i narativima o reformi u skladu s bolonjskim principima? Šta je svrha visokoškolskog obrazovanja u Bosni danas? Čemu služe univerziteti?

Sva ova pitanja traže odgovor koji će nam pomoći da dostignemo transverzalni (i longitudinalni) um, *transdisciplinarnost* kao plod multidisciplinarnosti koja je neophodna u strategiji visokoškolskog obrazovanja. To znači da je primarna buduća zadaća univerzitetskog konteksta borba za kadrove koji su vrhunski i koji prevazilaze našu balkansku skučenost, nepotizam, populističko-stranačko manipuliranje, etnoznanost, pseudo-objašnjenja i laž.¹⁶

Ulaganja u visokoškolski obrazovni sistem preduslov su stabilnog obrazovanja koje podrazumijeva očuvanje znanja, produkciju novih znanja, podizanje društvenog autoriteta znanstvenika i kontinuirano privlačenje mladih ljudi u visokoškolski sistem. U svim reformama koje se provlače kao obavezujući narativi gotovo da se zanemaruje odnos poštovanja prema profesoru koji u konfuonom društvu skoro da nema nikakvog motiva da se bavi naučnim radom. Politički sistem provodi jednu vrstu terora nad profesorima društvenih znanosti od kojih se traži politička korektnost i zanemarivanje kritičke svijesti. Stoga je pretpostavka da će biti sve manje kvalitetnih profesora, znalaca, istraživača i čuvara-prenosnika znanja.

¹⁶ Jäger, Wieland / Rainer Schützeichel (ed.) (2008) *Universität und Lebenswelt: Festschrift für Heinz Abels*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Bosanski univerzitet i znanost u evropskom kontekstu

Naš položaj u EU i budućnost naše države direktno je povezana s organiziranjem društvenog sistema u kojem se može primijeniti i održavati znanje koje je danas raspoloživo na prostoru evropskog konteksta. Današnja visokoškolska politika i obrazovni sistem BiH, nažalost, nalaze se u priličnoj **diskonekciji** s aktualnim evropskim prostorom znanja. Šta to tačno znači? Da li je to neki proizvoljan iskaz koji ne odgovara povijesnoj zbilji našeg društvenog ambijenta? Naravno, tu se ne radi o proizvoljnosti ili nekoj grešci u viđenju. Ako pođemo od činjenice da je znanost sa svojim znanjima i tehnološkim dostignućima ključni pokretač zapadnoevropskih društva i uopće razvijenih društava širom svijeta, onda ćemo se morati zapitati koja je uloga znanosti u našem društvu i da li ona ispunjava svoju društvenu funkciju? Uloga, moć i značaj znanosti i univerziteta u društvu proizlazi iz činjenice da je to ključni instrument i sistem za proizvodnju ili produkciju znanja u društvu. Ni jedno savremeno društvo ne može se zamisliti bez stožerne uloge znanosti i univerziteta. Zato su današnje zapadno-evropske kulture i društveni sistem, ustvari, pravi znanstveno-tehnički sistemi ili kulture. U njima je najveća vrijednost znanje koje pomaže ljudima da žive na višoj razini egzistencije, slobodni i dostojanstveni u jednokratnom ljudskom postojanju.

U tome se ogleda strateška orijentacija znanosti i univerziteta u BiH koja bi osigurala uklapanje, kompatibilnost, interferenciju našega društva i života s znanstveno-tehnološkim kulturama evropskog svijeta. Neophodnost uzdizanja epistemičkih kompetencija populacije i razvijanje znanja među ljudima, koje bi ih izvuklo iz jedne prevaziđene epohe i uvelo u novo razdoblje postojanja, pojavljuju se kao primarna zadaća univerziteta u 21. stoljeću, jer je univerzitet osnova razvitka, društvene održivosti, slobodne demokratije i političke stabilnosti.

Univerzitet se mora transformirati u društvenog aktera, činitelja znanja o društvu i svijetu. Univerzitet nadilazi političke i legislativne obrasce jednog vremena jer ima potencijal vrhunske društvene institucije koja u dobu znanja mora predvoditi glavni smjer života ljudi. U tome je odgovornost univerziteta da ukazuje na znanstveno-argumentirano znanje koje posjeduje povijesno-pragmatičku dimenziju. Stoga, sasvim je jasno, univerzitet ne može biti potčinjen birokratskom-tabelarnom mentalitetu, ljudima koji trebaju društvenu socijalizaciju, nedoraslim provincijalnim slikama svijeta, zalutalim emocijama u prostor logosa, strahu od Duha Znanja, kritičko-istraživačke racionalnosti.

Slobodan univerzitet stvara slobodno demokratsko društvo Bosne u Evropi.

Na kraju – otvorena pitanja

Dominantni tipovi plivača po plićacima su u mogućnosti da kao anonimni trolovi po društvenim mrežama sudjeluju u javnosti. Tajne službe, policijske strukture, zavjereničke grupe svi mogu da odbace znanstvene istine i da iskažu svoj animozitet prema znanstvenoj racionalnosti bez ikakvog opravdanja. Relativiziranje je postalo moda, jer povijesnim tokom nihilizacije vrijednosti njemu ne treba logika, argument, evidencija, dijalog. Stoga fatalizam koji podmeću poluobrazovani diletanti, manipulatori, populisti koji zloupotrebljavaju religijska osjećanja, vodi društvo u pomračenu svijest i neodgovornost, jer sveštenički iskazi uvijek svu odgovornost za svijet ostavljaju u rukama Boga – a njihov čovjek je nevino i bezgriješno stvorenje.

Još važnih pitanja stoji pred pažnjom savremenih socijalnih ontologija. Šta produciraju američki univerziteti? Šta produciraju evropski univerziteti? Šta produciraju azijski univerziteti? Šta se dešava milionima mladih ljudi koji su “obrazovani” na savremenim univerzitetima? *How worthless is higher education?* Šta je to zanimljivo u stjecanju univerzitetskih diploma? Čemu one služe? Kako se može zaustaviti opasan proces gubitka studenata i gašenja mnogih studijskih programa? Kako učiniti univerzitet privlačnim i strateškim mjestom društva? Mogu li “prosječni” i “diletanti” koristiti univerzitet za mjesto socijalizacije ili politikantstva i stvarati na taj način razorni kaos? Čini se da su profesori istraživači postali najamni radnici nevidljive birokratije koje se bani tabelarnim terorizmom u svojim kabinetima stranačke poslušnosti?

Administracija se nadvila nad univerzitet i znanstveno istraživanje, Njena bi uloga trebala biti tu da bi se pomoglo i osiguralo znanje, novi pristup znanju, proizvodnja novog znanja, da bi se “iscijedilo” novo znanje o svijetu. Jasno je da nisu profesori i istraživači univerziteta tu da bi popunjavali tabele i ankete dokone birokratske strukture koja znanstvene istraživače pretvara u eksploatiranu klasu koja služi sumnjivim političkim projekcijama. Zbog toga je nužno razdvojiti u nutrini univerziteta znanstveno-istraživački dio i upravno-kontekstualni dio funkcioniranja i osloboditi znanost od diletanata organizacije i prosječnosti.

Univerzitet je mjesto budućnosti i slobode svakog društva. Zato se u njemu organizacijski postavljaju centri za osiguranje kvaliteta rada i dostizanje vrhunskih rezultata kojima se ispunjavaju spoznajno-znanstveni i društveno-pragmatički ciljevi rada znanosti.

Literatura

1. Alexander, B. (2020). *Academia Next: The Futures of Higher Education*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
2. Alexander, B. (2024). "The professors are the enemy": J.D. Vance on higher education', BryanAlexander.org, 18. juli.
3. Baofu, P. (2011). *The Future of Post-Human Education: A Preface to a New Theory of Teaching and Learning*. New York: Cambridge Scholars Publishing.
4. Bloom, A. (1987). *The Closing of the American Mind: How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*. New York: Simon & Schuster.
5. Cassirer, E. (1985). *Filozofija simboličkih oblika*. Prvi deo – Jezik; Drugi deo – Mitsko mišljenje; Treći deo – Fenomenologija saznanja. Novi Sad: Književna zajednica.
6. Demirović, A. (2008). 'Neoliberalismus und Hegemonie', u: Butterwegge, C., Lösch, B. i Ptak, R. (ur.), *Neoliberalismus: Analysen und Alternativen*. Wiesbaden: VS Verlag.
7. Jäger, W. & Schützeichel, R. (ur.) (2008). *Universität und Lebenswelt: Festschrift für Heinz Abels*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
8. Kišjuhas, A. (2024). 'Univerzitet kao neprijatelj', Autonomija.info. Dostupno na: <https://autonomija.info/aleksej-kisjuhas-univerzitet-kao-neprijatelj/>
9. König, R. (n.d.). *Vom Wesen der deutschen Universität*.
10. Meier, F. (2009). *Die Universität als Akteur: Zum institutionellen Wandel der Hochschulorganisation*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
11. Mittelstraß, J. (1998). *Die Häuser des Wissens: Wissenschaftstheoretische Studien*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
12. Reichman, H. (2021). 'The professors are the enemy: Right-wing attacks on academic freedom have real repercussions', *The Chronicle of Higher Education*, 14. decembar. Dostupno na: <https://www.chronicle.com/article/the-professors-are-the-enemy>
13. Smith, B. L. R., Mayer, J. D. & Fritschler, A. L. (2008). *Closed Minds? Politics and Ideology in American Universities*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
14. Vance, J. D. (2021). Keynote address, Second National Conservatism Conference, Orlando, Florida, 2. novembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=0FR65Cifnhw&t=45s>
15. Watson, C. E. (2024). *Teaching with AI: A Practical Guide to a New Era of Human Learning*. Washington, DC: Stylus Publishing.
16. Webster, F. (2014). *Theories of the Information Society*. London: Routledge.
17. Znaniecki, F. (2019). *The Social Role of the Man of Knowledge*. New Brunswick: Transaction Publishers.